

Drie minuten vernietigd verleden

*Een familiefilmpje van drie minuten uit 1938 werd de basis voor **Three minutes: A lengthening**. Een documentaire van ruim een uur over de Holocaust. In gesprek met regisseur Bianca Stigter. 'Je bent geneigd zo'n grote gebeurtenis als iets abstracts te zien.'*

TEKST: BRAM DE GRAAF, BEELD: HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM/VPRO

4 augustus 1938. In het Poolse stadje Nasielsk verdringen kinderen zich voor de camera van een toerist. Op de achtergrond een plein, een synagoge en winkels. En ook nieuwsgierige volwassenen. Ze zijn waarschijnlijk, net als de kinderen, nooit eerder gefilmd. Ze lachen en zwaaien. De filmer is David Kurtz, een Joodse Amerikaan die hier is geboren en als vierjarige met zijn familie naar de VS emigreerde. Hij is nu terug voor een zomervakantie in Europa. In Nasielsk woonden destijds zeventuizend mensen, onder wie drieduizend Joden. Enkele jaren later was vrijwel niemand van hen nog in leven. In 2009 vond kleinzoon en schrijver Glenn Kurtz dit drie minuten durende filmpje van zijn opa terug in een kast. Hij realiseerde zich dat het iets bijzonders was en ging op zoek naar de mensen op de beelden, zonder succes. Hij schonk de film aan het Holocaust Memorial Museum in Washington, dat het restaureerde en op zijn website zette. Na twee jaar meldde zich een vrouw die iemand op de beelden herkende. Kurtz ver-

volgde zijn zoektocht en schreef er een boek over: *Drie minuten in Polen*. Ook historicus en journalist Bianca Stigter zag het filmpje. "Ik was meteen gefascineerd", zegt ze. "Het was gedeeltelijk in kleur, dat was destijds ongebruikelijk. Het kwam daardoor veel dichterbij, met meer gevoel. Het waren maar drie minuten. Ik dacht: zou het niet mooi zijn om dat verleden iets langer in ons heden te houden?"

Polen

Ze besloot een film te maken waarin ze zich zou beperken tot de beelden uit die drie minuten. Zo zien we dezelfde frames telkens terug. Soms ingezoomd op details en gezichten, soms in slow motion. "Beelden toevoegen zou de documentaire minder sterk maken." *Three minutes: A lengthening* vertelt een verloren gegane geschiedenis. Op 1 september 1939 viel Duitsland Polen binnen en drie maanden later moesten alle Joodse inwoners van Nasielsk zich op het plein verzamelen. Soldaten sloegen hen met paardenzwepen en knipten de baarden van de mannen af. Vervolgens werden ze naar het station gedirigeerd

over een modderig binnenweggetje waar sommigen, tot groot vermaak van de Duitsers, doorheen moesten rollen. De treinen brachten hen naar getto's in het oosten van het land, vanwaaruit de meesten later naar de vernietigingskampen werden getransporteerd. Minder dan honderd Joden uit Nasielsk overleefden de Holocaust.

Persoonsbewijs

Een van hen, Maurice Chandler (1924), is in de film te horen. Hij overleefde doordat hij een persoonsbewijs van een overleden niet-Joodse Pool wist te bemachtigen en emigreerde naar de VS. "Het was ongelooflijk bijzonder om hem te ontmoeten", zegt Stigter. Chandler herkende mensen op het filmpje, en vertelde anekdotes over hen. "Door deze beelden kon hij tegen zijn familie zeggen: 'Nu zien jullie dat ik niet van Mars kom.' De nazi's vermoordden bijna iedere Jood uit zijn stadje, probeerden hun cultuur uit te wissen. Dit filmpje bewijst dat dit niet helemaal is gelukt." Ook in Nasielsk zelf werd haar film vertoond, in een bioscoop die in 1938 al bestond. Stigter: "Het was

'De nazi's probeerden hun cultuur uit te wissen. Dat is dus niet helemaal gelukt'

onwerkelijk om daar te zijn, zeker als je weet wat daar is gebeurd. In 2018 was ik er voor het eerst om onderzoek te doen. Er was vrijwel niets dat herinnerde aan toen. Inmiddels is daar verandering in gekomen. Zo is er nu een monument voor de Joodse slachtoffers en is er op de scholen daar veel aandacht voor de eigen Joodse geschiedenis." Het deed haar veel. "Je bent geneigd

zo'n grote gebeurtenis als iets abstracts te zien. 'Zes miljoen doden' is moeilijk te bevatten. De film laat zien dat het individuen overkwam: bij dit kind, en dit kind en dat kind. Dat realiseer je je heel erg als je naar deze drie minuten kijkt."

[THREE MINUTES: A LENGTHENING | DINS DAG | NPO 2 | VPRO | 22.15]

Meer documentaires

● **De onbekende bevrijders**
Het verhaal van zes Tsjechische bemanningsleden die met een Brits gevechtsvliegtuig neerstorten in het Noord-Hollandse Nieuwe Niedorp.
[ZATERDAG | NPO 2 | MAX | 20.35]

● **Broertje**
Harry en Mischa de Winter maken de tocht die hun vader in 1945 aflegde, van concentratiekamp Sachsenhausen naar Havelberg.
[WOENSDAG | NPO 2 | EO | 22.50]

● **De 46 van Rademakersbroek**
Na de ontdekking van een munitie-depot, doden verzetsleden in Rademakersbroek vier Duitse militairen. De wraak van de Duitsers is bloedig.
[DONDERDAG | NPO 2 | NOS | 20.25]

● **Duitsers**
Negen ouderen uit Rouveen vertellen hoe zij de Duitse bezetting in hun dorp ervoeren. Van documentairemaker Geertjan Lassche (*Zwart ijs, Louis*).
[DONDERDAG | NPO 2 | EO | 22.10]